

## Film en trauma

Tekst: **Hayo Lasschuijt**

Shakespeare liet Hamlet zeggen dat het doel van ware kunst is om de natuur een spiegel voor te houden, opdat we betere mensen worden. Kunst, in dit geval film, is geen concurrent van wetenschappelijke kennis, eerder een bondgenoot. Natuurlijk kan film vruchtbaar worden gebruikt ter illustratie van een wetenschappelijke theorie, maar als zij werkelijk een spiegel is die ons betere mensen kan maken, heeft zij meer te bieden. Illustratie is een feest der herkenning. Voor reflectie moet een film voldoende complex en mysterieus zijn. De maker moet dusdanig fundamenteel kunnen denken dat het bijzondere (de personages, het verhaal) voldoende diepte krijgt (1). Een begenadigde regisseur schenkt een unieke ervaring die het voor de hand liggende weer ongrijpbaar maakt. Want zoals de Britse psychiater en literair criticus McGilchrist stelt: "Een ervaring is een relatie tussen mij en de omgeving, net als een menselijke relatie." Je beïnvloedt elkaar. De film kijkt ook naar ons (2). Een gearticuleerde ervaring kan ons begrip veranderen en zo leiden tot nieuwe kennis. Geen gedistilleerde rationale kennis - dan kan de regisseur beter een essay schrijven - maar meer intuïtieve kennis die een verbond kan aangaan met wetenschappelijke kennis.

Dit geeft meteen de grens aan van deze methode. U kijkt door de ogen van de recensent. En hij zal, zoals de psychotherapeut Van Dantzig in zijn prachtige reeks filmbeschouwingen aangaf, daarbij noodzakelijkerwijs zijn prereflexiviteit moeten expliciteren en van daaruit verder gaan. Een andere kijker kijkt met andere ogen (3). En idealiter zal, wanneer ook de andere kijker zich uitsprekt - hetzij door expliciete (wetenschappelijke) kennis, hetzij door impliciete kennis - meer en verfijnder kennis ontstaan. Vooralsnog ben ik als recensent aan zet. Ik zal in deze nieuwe rubriek Film & trauma die andere manier van kijken op z'n staart proberen te trappen en u hopelijk kunnen verleiden tot het bekijken en ervaren van de film. En wie weet tot explicatie...

1. M.C. Nussbaum. Stages of thought (2008)
2. I. McGilchrist. The Master and his Emissary (2009)
3. A. van Dantzig. Films - voor gezien getekend (1993)





# Kindervoetjes

**Krigen, het Deense woord voor Oorlog, is de epische titel van de film van regisseur Tobias Lindholm over de 35-jarige Claus M. Pedersen, commandant van een peleton Deense soldaten in Afghanistan, echtgenoot, vader van drie kinderen en burger in de rechtsstaat Denemarken.**

## Oorlog

We horen wind, geritsel en zien een maanlandschap. In de verte beweegt iets. Het blijken soldaten. De voorste in de lijn gebruikt een metaaldetector. Er blijkt radiocontact. De taal is technisch ('sitrep'). Dan een ontploffing. Iemand roept: "IED!". De onderbenen van Anders Holm, nr. 381410, soldaat der eerste klasse, blijken volledig aan flarden. Hij is buiten bewustzijn. Lasse, soldaat der tweede klasse, raakt over zijn toeren en wordt later tot de orde geroepen: "Ik wil dat je gefocust blijft!" Lasse

en zijn kameraden vechten voor zijn leven, maar Anders sterft in de armen van een van hen. De thuiskomst is een treurmars. Daarna lopen de emoties hoog op. De soldaten vragen zich af wat de zin is van de patrouilles waarbij ze levende schietschijven zijn. Claus spreekt de mannen toe en zegt dat ze op het punt staan de bewoners voor hen te winnen. Daarom moeten ze juist nu zichtbaar zijn; kort maar krachtig. Claus besluit voorlopig zelf mee op patrouille te gaan. De volgende morgen treft hij bij het ontwaken de ontredderde Lasse aan. Lasse had van plaats gewisseld met Anders. Claus kalmeert hem en laat Lasse, die als familie alleen nog zijn zusje Majida heeft, naar huis bellen. Hij straalt als hij Majida's stem hoort. Tussendoor zien we Maria, de vrouw van Claus, in Denemarken. Zij werkt en zorgt voor hun drie kinderen. De middelste, Julius, blijkt gedragsproblemen te hebben. Hij mist zijn vader. ▶

## Chaos

Claus gaat de daarop volgende weken mee op patrouille. Daarbij ontstaat een kettingreactie van gebeurtenissen die maken dat hij uiteindelijk voor de rechtbank in Denemarken moet verschijnen waar hij wordt beschuldigd van het indirect doden van elf burgers, waaronder kinderen, wegens het aanvragen van luchtsteun zonder PID (*Positive Identification*: vaststelling dat er sprake is van een militair doel).

Wat is er gebeurd? Tijdens een patrouille ontdekt Claus dat het Afghaanse gezin dat de voorgaande dag had gesmeekt om de nacht op de basis te mogen doorbrengen wegens bedreiging door de Taliban, is doodgeschoten. Hij had hen de toegang geweigerd, volgens zijn collega's om betwistbare redenen. Zijn oog valt op twee kindervoetjes. Dan breekt de hel los. Een aanval van de Taliban. Chaos. Waar komt het vuur vandaan? Lasse wordt in zijn nek geschoten. Hij moet, om nog een kans te hebben, per helikopter worden afgevoerd. Landen is echter onmogelijk. De toestand van Lasse verslechtert zienderogen. Claus besluit luchtsteun in te roepen zonder PID. Door deze luchtsteun, die niet meer is dan een schot vernietigend hagel, redt Claus het leven van Lasse.

## Recht

Het tweede deel van de film beslaat de rechtszaak in Denemarken. Claus kan vier jaar cel krijgen. De feiten zijn helder: er was geen PID. Om buiten de cel te blijven moet Claus dus liegen. Hij wil zijn verantwoordelijkheid echter niet ontlopen. Maria houdt een emotioneel pleidooi voor hun kinderen die een vader nodig hebben. Claus capituleert. Tijdens de rechtszaak worden er foto's getoond van de slachtoffers van de luchtaanval. Op een foto zien we een dood meisje. Naast haar ligt een kindervoetje dat ooit bij haar hoorde. Claus draait weg. Er worden helmcamerabeelden getoond waaruit blijkt dat er geen PID was, maar het is niet onomstotelijk. De aanklager blijkt gedreven. Alle soldaten worden gehoord. Niemand bevestigt het verhaal van Claus. De aanklager kijkt triomfantelijk. Het net van haar feitelijk juiste theorie sluit zich steeds nauwer. Thuis stort Claus in: "Ik moest iets doen...Ik moest iets doen." Maria troost hem als een

kind. Dan de laatste dag: het verhoor van de stoïcijnse soldaat 'Slager'. Hij redt Claus. Ook hij liegt. Claus wordt vrijgesproken. Grote vreugde en ontroering. Ook bij mij...

## Familie

Hoe kan ik mijn emotionele reactie begrijpen, terwijl de in mijn ogen nare aanklaagster feitelijk volledig gelijk heeft? Wat antwoord ik als mij de vraag wordt gesteld of ik als commandant een lukrake luchtaanval zou laten uitvoeren om een soldaat te redden, terwijl ik niet weet of er burgers gedood zullen worden? De regisseur heeft me blijkbaar iets laten ervaren, maar wat? Mijn gevoel is dat de film laat zien dat wanneer de techniek als pantser ontoereikend blijkt, familie het frame is waarmee soldaten zinvol kunnen overleven: *'a band of brothers'*. De missie van de soldaten wordt getoond als een maanlandingsoperatie. Technische controle. Met één explosie wordt dit ondermijnd. Wat doen we in dit vreemde land? De harten van bewoners winnen. De bejegening is echter ruw door de voortdurende angst voor aanslagen. Verbondenheid is er alleen in het samen spelen met de vliegende kinderen of in de zorg voor een brandwond van een kind, als vaders. Lasse stort in. Omdat hij zwak is? Nee, hij verliest een broer. Claus steunt hem zoals een vader zou doen. De dochter van Claus vraagt of het waar is dat hij kinderen heeft gedood. Claus zwijgt... De vraag is niet wat ik doe om een soldaat te redden, maar wat ik doe als daar mijn broer ligt of mijn kind? De regisseur heeft me laten ervaren hoe sterk familiebanden zijn.

## Voetjes

Mijn inschatting is dat Claus een gerede kans loopt op depressieve klachten op basis van zijn traumatische ervaringen. *'Moral injury'*, zou je kunnen zeggen. Het belangrijkste targetbeeld zijn de voetjes, drie keer. Claus brengt in de laatste filmscene Julius naar bed. Als hij hem onderstopt, ziet hij de voetjes van Julius. Claus gaat naar buiten. Het is donker. Ver weg, heel ver weg klinkt een sirene... ■

*Krigen is een Deense film uit 2015 van filmregisseur en scenarioschrijver Tobias Lindholm. Vanaf 21 juli 2016 is de film ook verkrijgbaar op dvd.*